

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЛЯШЕНКО Лідія Леонідівна

УДК 78.071.1(436):159.928]:316.7

**ФЕНОМЕН ТАЛАНТУ
В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ЕРІХА КОРНГОЛЬДА)**

26.00.01 — теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Київ — 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник: доктор культурології, доцент
ЖУКОВА Наталія Анатоліївна,
Видавничо-поліграфічний інститут НТУ України
«Київський політехнічний інститут
імені І. Сікорського»,
професор кафедри графіки

Офіційні опоненти доктор мистецтвознавства,
старший науковий співробітник,
член-кореспондент НАМ України
ЮДКІН Ігор Миколайович,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології імені М. Т. Рильського НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу екранно-сценічних мистецтв
та культурології

доктор культурології, професор
ВОЛКОВ Сергій Михайлович,
Інститут культурології НАМ України,
заступник директора з наукової роботи

Захист відбудеться 26 квітня 2018 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 24 березня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Безперечним надбанням сучасної української культурології є постановка й осмислення складної різновекторної проблеми «життєвого світу» людини, внутрішньою суттю чого є пошуки шляхів збереження «людяного в людині». В означеному дослідницькому полі актуалізується статус культурологічного аналізу процесів формування творчої індивідуальності, зокрема визначення сутності таланту.

В сучасних соціокультурних умовах культурологічний аналіз формування творчої індивідуальності має надзвичайне значення. Тут загальногуманітарна проблема таланту виходить за рамки чисто академічного інтересу, набуваючи принципового світоглядного і практичного значення. Особливої гостроти теоретичне осмислення сутності таланту має на тлі існуючих протиріч, а саме: між загальним розумінням творчості як якісної родової характеристики людського буття і особливим вичленовуванням таланту, який уособлює «позаісторичний» прояв людських творчих здібностей, пов'язаних з неповторністю природної унікальності окремого індивіда. Саме тому феномен таланту потребує всебічного дослідження зазначеної проблематики із залученням потенціалу міжнаукового підходу, який враховує досвід культурології, філософії, психології, естетики, мистецтвознавства та інших гуманітарних наук.

Незважаючи на зацікавленість проблемою таланту ще з часів Давньої Греції та значну кількість досліджень у цьому напрямі, питання сутності таланту залишається відкритим. Досить суперечливими представляються і висновки теоретиків щодо оцінки ролі виховання «талановитої дитини», формування її професійно-творчих орієнтирів та пояснення «нерівностей» у творчому шляху талановитих особистостей, коли поряд з успіхами спостерігаються прикрі невдачі. Відтак, талант далеко не завжди виявляється запорукою стабільної успішної творчості.

Отже, до сьогодні феномен таланту залишається недостатньо дослідженим, що визначає актуальність його аналізу стосовно конкретних галузей культури, зокрема, і музичної. У контексті культурологічного вивчення проблематики таланту цілком можливим є звернення до постаті австрійського композитора, диригента, виконавця Еріха Корнгольда (1897–1957), в оцінці та характеристиці творчості якого, як репрезентанта музичної культури першої половини ХХ ст., і дотепер присутня певна невизначеність.

В останні роки спостерігається зростаючий інтерес до життя та творчого шляху Е. Корнгольда як серед зарубіжних теоретиків (Р. Гофман, Н. Дерні, Дж. Дюхен, Б. Керролл, Р. Кінгстон, Д. Луміс, Г. Полманн, Д. Раксін, А. Столлберг, М. Форштайн-Празер, А. Фрей та ін.), так і серед провідних європейських і американських виконавців сучасності. Натомість, у вітчизняній теоретичній думці практично відсутня змістовна інформація щодо творчості Е. Корнгольда, за винятком оглядової статті в журналі «Музичне життя» (1999 р.) та коротких статей у «Музичній» (1974 р.) і «Театральній» (1964 р.) енциклопедіях. Єдиним же твором композитора, що виконується в Україні, є Скрипковий концерт ор. 35, прем'єра якого відбулася восени 2012 р.

Отже, в Україні творчість Е. Корнгольда — це *terra incognita*. Слід також підкреслити, що процес і умови формування самобутнього таланту видатного композитора не вивчався в культурології ані зарубіжними, ані вітчизняними теоретиками, чим і обумовлюється актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв у межах комплексної наукової теми НАКККиМ «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (№ 0115U001572). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАКККиМ (протокол № 4 від 29.04.2015 р.).

Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею, у якій вперше в українській культурології досліджено феномен таланту австрійського митця Еріха Корнгольда та визначено механізми інкультурації його творчості. Наукове завдання дисертації полягає в аналізі феномену таланту на прикладі життя та творчості Еріха Корнгольда в парадигмі культурологічного дискурсу, що дозволить збагатити теорію культурології та розширити наявні знання стосовно проблематики таланту.

Мета і завдання дослідження.

Мета — спираючись на потенціал культурологічного аналізу, здійснити систематизацію теоретичного досвіду осмислення категорії «талант» та — на прикладі життєвого й творчого шляху Е. Корнгольда — розглянути чинники, що сприяють його формуванню і прояву, і можуть бути використані в соціокультурній та педагогічній роботі.

Відповідно до поставленої мети визначено дослідницькі *завдання*:

- в контексті культурологічного дискурсу систематизувати існуючі теоретичні напрацювання щодо проблематики таланту;
- розробити культурологічну інтерпретацію феномену таланту з урахуванням механізмів інкультурації творчості Еріха Корнгольда, «топосу» та «культурографії» його таланту;
- реконструювати, спираючись на потенціал біографізму, життєвий та творчий шлях митця, індивідуальні особливості його композиторського та музично-виконавського таланту;
- проаналізувати поняття «задатки», «здібності», «обдарованість», «талант» та «геніальність» з культурологічної точки зору, виокремивши соціокультурні чинники, що впливають на їхній розвиток;
- відтворити соціокультурні умови та індивідуальний процес формування таланту Еріха Корнгольда та визначити духовні фактори макро- і мікро- середовища, що сприяли його розвитку;
- розглянути музичну специфіку прояву таланту композитора в жанрах, з якими пов'язана його творчість, з точки зору загально-культурних ознак його таланту;
- розкрити роль Е. Корнгольда у контексті європейсько-американського культурного діалогу.

Об'єкт дослідження — феномен таланту в культурологічному дискурсі.

Предмет дослідження — аналітика таланту Еріха Корнгольда в парадигмі культурологічного дискурсу.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи аналізу: *історизм, систематизація, порівняння та узагальнення* досліджуваної проблеми. Значну роль в осмисленні феномену таланту відіграє *міжнауковий підхід*, що дозволив здійснити синтез підходів щодо цього феномену, визначити соціокультурну специфіку його формування і прояву. Це пов'язано із широким залученням наукових доробків з культурології, філософії, естетики, музикознавства, психології, педагогіки, соціології, що допомогли розкрити загальні механізми детермінації індивідуально-особистісного виміру таланту в контексті сучасного культурологічного дискурсу.

Суттєве значення для дослідження має також *герменевтичний метод*, який дозволив розглянути художній текст крізь призму життєтворчості митця. Не менш важливим був і *феноменологічний підхід*, завдяки якому зроблено опис культурних смислів творчості митця з урахуванням соціокультурних і особистісних факторів. *Метод феноменологічного опису* в роботі застосовано в аналізі «життєсвіту» та біографічних обставин як передумов формування таланту Е. Корнгольда.

Залучення психоаналізу дозволило зробити аналіз постаті батька композитора та включити до вивчення феномену його таланту «теорію дитинства» З. Фрейда. Таким чином, *психоаналітичний метод* використано у моделюванні теорії дитинства Е. Корнгольда, в ході чого активно застосовано психоаналітичний поняттєвий апарат: симпатія, тривога, розчарування.

Окрім того, ґрунтовне значення для дослідження має *метод біографізму*, застосований задля відтворення широкої соціокультурної площини, у якій формувалася, жив та працював митець.

Було використано також *метод філософського узагальнення*, що дозволив систематизувати існуючі теорії обдарованості і таланту, на підґрунті яких окреслено чинники й риси талановитості Е. Корнгольда.

Теоретичну базу дослідження утворюють як фундаментальні, так і узагальнюючі дослідження в галузі теорії та історії культури, філософії, естетики, мистецтвознавства, психології, частково генетики та педагогіки.

Осмислення феномену таланту, а також його природної зумовленості вимагало, насамперед, відтворення історико-філософської традиції (Платон, Августин, Фома Аквінський, Т. Гоббс, Р. Декарт, Дж. Локк, К. Гельвецій, Г. Гегель, А. Шопенгауер, П. Тейяр де Шарден, М. Арнаудов), відповідних ідей українських (О. Валевський, С. Волков, М. Гончаренко, І. Живоглядова, А. Залужна, О. Кульчицька, Л. Левчук, О. Матюшкін, Г. Миронова, В. Моляко, О. Оніщенко, Н. Поліхун, А. Руденченко, О. Шульган, І. Юдкін) та російських (Д. Богоявленська, В. Дранков, В. Шадріков) теоретиків різних поколінь.

Особливу роль щодо вивчення природи таланту відіграють праці представників психоаналізу: З. Фрейд, К. Г. Юнг, А. Адлер, А. Фрейд, Н. Ейніш, К. Ельячефф, А. Міллер, М. Кляйн та тих науковців, хто впритул підходив до

розгляду спадковості творчої обдарованості (Ф. Гальтон, В. Гірш, Г. Россолімо, Ч. Ломброзо, М. Нордау).

Психологічною складовою творчої індивідуальності (емоції, почуття, уява, фантазія, емпатія, натхнення), сутністю та змістом природних задатків займаються теоретики: А. Анастасі, Ю. Бабаєва, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Р. Гарифуллін, М. Гончаренко, М. Кушнарьова, І. Ільясов, Д. Кірнарська, Ю. Кочкаров, Н. Лейтес, Т. Матюх, О. Матюшкін, А. Налчаджян, М. Ніколаєнко, О. Поліщук, С. Радченко, Н. Рождественська, В. Роменець, Б. Теплов, О. Царькова, В. Юркевич.

Генетичний та біологічний фактори обдарованості розглядають Л. Венгер, Е. Голубєва, А. Готсдінер, В. Дружинін, О. Дяченко, В. Ефроїмсон, Є. Клімов, В. Мерлін, К. Платонов, С. Рубінштейн.

Впливу соціуму на розвиток людської обдарованості та таланту присвячені дослідження теоретиків: І. Волощук, К. Перлет, В. Сієрвальд, К. Хеллер.

Розвиток та прояв здібностей у контексті творчого процесу представників різних видів мистецтва вивчають В. Бітаєв, Л. Левчук, О. Оніщенко, О. Петрова, О. Ромах, А. Слепцова, А. Тормахова, А. Шумілін.

У контексті нашого дослідження на особливу увагу заслуговує робота Б. Керролла «Останній вундеркінд» (1997 р.), а також дисертації та статті американських та європейських авторів, присвячені життєвому й творчому шляху Е. Корнгольда: дисертації М. Райєна Кендесмі «Роль сучасної музики у вихованні виконавців-інструменталістів», Д. Іан Крама «Еріх Вольфганг Корнгольд: ранні роки життя та перші твори» та Д. Кубуса «Відтворення віденського суспільства: пояснювальний розгляд другої фортепіанної сонати Еріха В. Корнгольда і сонати для фортепіано Артура Шнабеля».

Отже, теоретична база демонструє роботи, присвячені висвітленню біографічних відомостей щодо життя Е. Корнгольда та дослідженню його творчості, написані англійською, німецькою, французькою, італійською та японською мовами. У полі зору вітчизняних дослідників його постать ще не з'являлася.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українській культурології відтворена проблематика таланту на прикладі життєвого та творчого шляху Е. Корнгольда (в контексті європейсько-американського культурного діалогу), досліджено особливості таланту австрійського композитора. У науковий обіг впроваджений авторський переклад українською мовою монографії англійського теоретика Б. Керролла «Останній вундеркінд» й низки англійських статей, присвячених життю та творчості митця.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в наступних положеннях, які виносяться на захист:

Вперше:

– розкрито феномен таланту в культурологічному дискурсі з урахуванням механізмів інкультурації Е. Корнгольда, «топосу» та «культурографії» його таланту;

– введено до культурологічного обігу історичні та теоретичні напрацювання для означення самотності таланту Е. Корнгольда;

– аргументовано «за» і «проти» абсолютизації психоаналітичного підходу до аналізу постаті митця, що широко представлений в сучасній європейсько-американській естетиці та психології;

– з позицій культурологічного підходу відтворено життєвий та творчий шлях Е. Корнгольда, спираючись на існуючі модифікації методу біографізму, умотивовано роль митця щодо активізації європейсько-американського культурного діалогу;

– визначено соціокультурні та особистісні фактори, що вплинули на становлення таланту австрійського композитора.

Уточнено:

– динаміку розвитку професійних орієнтирів Е. Корнгольда, котрий пройшов шлях від вроджених задатків до таланту і успішно реалізував себе у різних жанрах музичної творчості;

– особистий вплив митця на розвиток жанру класичної музики, кіномузики та окреслено специфічний музично-культурний простір, де талант Е. Корнгольда реалізувався найвиразніше.

Набуло подальшого розвитку вивчення та аналіз наявних тлумачень понять «задатки», «здібності», «обдарованість», «талант», «геніальність» в аспекті культурологічного дискурсу. Систематизовано теоретичні позиції щодо пояснення специфіки художньої обдарованості у роботах вітчизняних та зарубіжних теоретиків різних поколінь, виявлено загальні та особливі положення щодо інтерпретації наведених понять.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані у подальших дослідженнях проблематики таланту в культурологічному дискурсі, а також у лекційних курсах з історії світової культури, культурології, естетики, історії музики та кіно і в процесі підготовки до семінарських занять за цими дисциплінами.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, оригінальною роботою. Висновки й положення наукової новизни одержані самостійно.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Результати дисертаційної роботи оприлюднені на наукових, науково-практичних, науково-творчих та науково-теоретичних конференціях: XV міжнародна науково-практична конференція «Молоді музикознавці України» (м. Київ, 3–5 січня 2013 р.); Всеукраїнська науково-творча конференція «Видатні особистості в контексті сучасних мистецьких практик» (м. Київ, 23 квітня 2013 р.); XVI міжнародна науково-практична конференція «Молоді музикознавці України» (м. Київ, 8–10 січня 2014 р.); міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (м. Одеса, 3–4 квітня 2015 р.); Четверта Міжнародна науково-творча конференція «Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття» (Київ, 28–29 квітня 2015 р.); Щорічна міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету — 2016» (м. Київ, 20–21 квітня 2016 р.); Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу» (Київ, 2–3 червня 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 17 публікаціях, серед них: 6 статей у провідних фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 стаття у фаховому виданні України з культурології, яке включено до міжнародних науково-метричних баз, 2 — у зарубіжних виданнях, 8 — в інших наукових збірках та матеріалах конференцій.

Структура дисертації визначена логікою дослідження обраної теми і складається з анотацій (українською та англійською мовами) зі списком публікацій за темою дисертації, вступу, трьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (256 найменувань, з них 52 іноземними мовами), додатку. Повний обсяг дисертації — 245 сторінок, з них основного тексту — 200 сторінок (9,6 а. а.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, вказано основну мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, відображено апробацію наукової роботи, структуру та обсяг дослідження.

У **першому розділі «Проблематика таланту в контекстуальному просторі сучасної гуманітаристики»** надано огляд літератури за темою дисертації, проаналізовано основні роботи зарубіжних та вітчизняних теоретиків різних поколінь з проблеми таланту та геніальності, а також з суміжних питань, охарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження феномену таланту.

У **підрозділі 1.1 «Історичні традиції дослідження таланту як об'єкта теоретичного дискурсу»** проаналізовано наукові праці з проблематики таланту. Відзначається, що талант формується і розвивається разом з особистістю, і цей процес є складним, багатовимірним та тривалим. На розвиток таланту мають вплив фактори: соціокультурний, біологічно-спадковий та особистісний. Вони діють і автономно, і «перехрещуючись» та синтезуючись між собою. Виокремлено основні напрями та положення, на які спираються дослідники, вивчаючи проблеми таланту й геніальності: успадкування таланту, в першу чергу, сином від батька, або батьків (Ф. Гальтон); розгляд геніальності як явища, що має природу, подібну до божевілля (Ч. Ломброзо, М. Нордау та ін.); розуміння геніальності як характеристики видатних можливостей та досягнень людини, яка не має «вроджених» патологій (М. Арнаудов, В. Ефроїмсон, Г. Гірш, І. Сіроткіна); розкриття особливостей стратегій поведінки видатних постатей для досягнення їхніх розумових та пізнавальних процесів (Р. Ділтс). Психоевристики наголошують на важливості дитячих років у формуванні пересічної та, особливо, видатної особистості, а також на вагомій ролі батька (З. Фрейд). Акцентування уваги на значенні материнської любові, материнського схвалення та визнання у формуванні особистості та її ставлення до себе і до оточуючого світу знаходить відображення у численних теоретичних роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників (Дж. Боулбі, Д. Віннікотт, Л. Виготський, Ф. Дольто,

Н. Ейніш, К. Ельячефф, Е. Еріксон, В. Ефроїмсон, М. Кляйн, А. Міллер, Дж. Рів'єр, Н. Рождественська, Р. Спітц, Дж. Фрімен).

У контексті комплексного аналізу існуючих теорій геніальності наведено наступні класифікації. Ідея про існування двох протилежних поглядів на природу таланту — як явища, що не має наукового пояснення, та такого, що можна цілком збагнути за допомогою різних гуманітарних наук, — знайшла втілення у роботах Л. Левчук, О. Поліщук, А. Слепцовой, О. Ромах, В. Роменця, А. Шуміліна. О. Оніщенко пропонує розглядати проблему таланту, зіставляючи модель геніальності, що представлена «позитивною психологією», та модель «негативної психології». А. Анастасі доводить тезу про доцільність класифікації наявних концепцій на теорії «дегенерації» (осмислення зв'язку проблеми геніальності і божевілля), «теорії якісної переваги» (визначна роль вродженого фактору) та «теорії кількісної переваги» (досягнення людськими здібностями своєї верхньої межі).

Також у підрозділі розглянуто походження термінів «талант» (від однойменної міри ваги) та «геній» (від римського божества, покровителя людини, роду та місцевості). Наведено найбільш розповсюджене тлумачення даних понять, як вищого (талант) та найвищого (геніальність) рівня розвитку обдарованості. Зазначено, що геніальній особистості властиві універсальність обдарування та загальнолюдське визнання її спадщини.

Підрозділ 1.2 «“Структура талановитості”: аналіз існуючих підходів» містить аналіз праць, присвячених суміжним питанням проблематики таланту: розгляду провідних тенденцій розуміння природи «вроджених» та «набутих» задатків, здібностей та обдарованості в контексті загальноприйнятої серед теоретиків «структури талановитості», або «сходинок обдарованості» (Л. Левчук, Г. Ревеч, С. Рубінштейн, А. Слепцова).

Задатки є передумовою розвитку здібностей. Вивчаючи їхню природу, більшість науковців, починаючи від Г. В. Ф. Гегеля, наголошує на вагомості вродженого фактору. Стосовно їхньої класифікації, переконливою є думка М. Акімової, Е. Голубевої, Н. Лейтеса, Б. Теплова, котрі розподіляють задатки на «вроджені» (анатомо-фізіологічні особливості індивідуума, що сформовані на момент народження дитини) та «набуті» — інтелектуальні, психологічні та духовні особливості, що формуються під дією зовнішніх (соціокультурних) та внутрішніх (особистісно-біологічних) факторів.

Стосовно сутності здібностей, то доведено, що існують досить різні типи їх розуміння, але в цілому у визначеннях (проаналізованих і диференційованих в роботі) обов'язково наголошується на тому, що основою здібностей є фізіологічні, психологічні якості та якості інтелекту, що є умовами успішного виконання особистістю однієї або декількох видів діяльності, сприяючи подальшому творчому розвитку особистості. Також доцільним є розподіл здібностей на «загальні» (індивідуальні особливості, що стають умовами успішного виконання різних форм діяльності) та «спеціальні» (індивідуальні особливості, що дозволяють людині оволодіти певною діяльністю).

У філософських, психологічних та культурологічних працях наявні неоднозначні оцінки терміну «обдарованість», тому його визначення та класифіка-

ція потребує подальшого удосконалення. У межах розглянутих праць обдарованість виступає як однією зі «сходинок», так і узагальненою перспективою творчого розвитку особистості. Залежність кожної зі «сходинок обдарованості» від багатьох чинників зумовила необхідність виокремлення факторів розвитку обдарованості: соціального (соціокультурного), біологічного, соціобіологічного, особистісного.

Окрема увага приділена виокремленню та систематизації рис обдарованості й геніальності, що об'єднані у наступні групи: ті, що характеризують інтелектуальну діяльність (дивергентність мислення, винахідливість, критичне мислення, компетентність та ін.); психологічні та особистісні ознаки (інтуїція, уява, емоційне сприйняття, почуття гумору, значна пам'ять та ін.) та соціальний портрет особистості (незалежне мислення, харизма та ін.).

У підрозділі 1.3 «Талант як чинник художньої творчості: специфіка культурологічного аналізу» аргументовано доцільність застосування культурологічного підходу до аналітики таланту, зокрема на матеріалі життєтворчого шляху Ерїха Корнгольда (феномен персоналізації). Вперше в українській культурології для характеристики сутності феномену австрійського композитора використані наріжні чинники культурологічного аналізу, а саме: міжнауковість, оновлений понятійно-категоріальний апарат, персоналізація та потенціал діалогу культур, що складають засади культурологічного дискурсу. Культурологічний дискурс передбачає цілісний підхід до аналізу феномену таланту, виокремлення у ньому сутнісних шарів та аспектів, що органічно перетинаються один з одним і створюють цілісність цього культурного феномену творчого життя. Міжнауковий підхід надає опору на синтез надбань філософії, психології, історії, мистецтвознавства, естетики, соціології та інших наук.

Створення відповідного понятійно-категоріального апарату уможливило визначення провідних термінів, що сформовані теоретиками в процесі дослідження феномену таланту протягом тривалого періоду часу, якими оперували науковці у своїх роботах та які відображають основні складові таланту, вказуючи на ті фактори, що мають безпосередній вплив на його становлення: «вроджені» та «набуті» задатки, здібності, обдарованість, талант та геніальність; соціальний (соціокультурний), біологічний (спадковий), соціобіологічний та особистісний фактор обдарованості (доцільність виокремлення останнього обґрунтовано в роботі), «топос таланту», «культурографія таланту» (В. Личковах).

Діалог культур виступає в якості узагальнюючого чинника культурологічного дискурсу, що дає змогу зіставити, порівняти та вивчити аспекти різних культур та культуру в цілому як своєрідну «симфонію талантів».

Другий розділ «Ерїх Корнгольд: культуротворчий потенціал біографізму» складається з трьох підрозділів і досліджує процес становлення таланту композитора на матеріалі життєвого та творчого шляху через послідовний розгляд найважливіших подій в біографії митця.

У підрозділі 2.1 «Біографізм як реконструкція життєвого та творчого шляху митця» розглянуто сутність ідей біографізму, виокремлено його соціокультурні аспекти, трансформовані через площину життя і творчості Е. Корнгольда.

Обґрунтовано культурологічний потенціал біографізму, який об'єднує в собі біографічний метод, патографію, низку сучасних модифікацій біографічного підходу і дає змогу відтворити культурний простір, родинне середовище, умови виховання та інші чинники («культурографія таланту»), що впливають на формування таланту творчої особистості. Сучасні напрацювання у сфері біографізму долучені до аналізу життєво-творчого шляху Е. Корнгольда в контексті культурологічного дискурсу.

У підрозділі проаналізовано теорії західних психоаналітиків (А. Адлер, З. Фрейд) з метою з'ясування доцільності культурологічного звернення до них під час вивчення постаті Е. Корнгольда. Так, у процесі реконструкції життєвого і творчого шляху митця, котрий не мав психічних чи фізичних вад, виправданим є звернення до патографічного методу (З. Фрейд), адже можна говорити про «моральну травму», яка виявилася після повернення митця з еміграції, коли його, по суті, повністю забули на батьківщині. Також зроблено висновок щодо неактуальності твердження, стосовно функціонування компенсаторного механізму (А. Адлер) у патологічній формі в житті даного митця. Водночас цілком доречною щодо постаті Е. Корнгольда є характеристика «щасливої людини», котра здатна на «творчу та корисну діяльність», наведена А. Адлером. Адже спосіб життя митця, характер його вчинків та діяльності в цілому відзначався позитивним сприйняттям оточуючого світу, що виявлялося у бажанні та здатності розв'язувати творчі проблеми, що поставали перед його талантом.

Зазначається, що одним з наріжних аспектів біографізму є вивчення усього існуючого матеріалу, присвяченого одній особистості, з метою зрозуміти витoki та особливості її таланту. Важливим та дуже цінним джерелом для цього методу дослідження стають автобіографії, щоденники та інші авторські матеріали, створені самою особистістю, що є свідченням її детальних переживань, розуміння нею власних здібностей, соціокультурних умов та особливостей їхнього розвитку.

У підрозділі 2.2 «Роль соціокультурного середовища у становленні творчої особистості Еріха Корнгольда» міститься аналіз соціальної, культурної, історичної та політичної ситуації того часу як загального та потужного фактору, що справив незаперечний вплив на становлення творчої особистості митця. Акцентовано увагу на важливих подіях та соціокультурних ситуаціях, що характеризують життя та творчість Е. Корнгольда.

Визначено, що, завдяки вдалому та цілеспрямованому вихованню та особистому позитивному прикладу Юліуса Корнгольда (батька майбутнього композитора), а також соціокультурному середовищу, яке включало відомих представників не лише музичної культури, але й мистецтва в цілому, на основі «вроджених» та «набутих» задатків відбувся продуктивний розвиток здібностей Е. Корнгольда, які у подальшому обумовили його обдарованість і талант.

Відтворюючи теоретичні позиції Ч. Ломброзо, З. Фрейда, А. Адлера, М. Кляйн, А. Фрейд, Е. Еріксона, Н. Ейніш, К. Ельячефф, робиться припущення, що прагнення заслужити батьківську любов та справдити батьківські очікування стало могутнім поштовхом до занять музикою та розвитку музичних здібностей юного Е. Корнгольда. Підтверджено положення європейських психоа-

налітників щодо визначного впливу батька на становлення таланту Е. Корнгольда. Наголошено на значущості «топосу таланту» митця (Словаччина-Австрія) як гео- та соціокультурного середовища, що мав безпосередній вплив на формування характеру творчої особистості і особливостей таланту Е. Корнгольда.

Аналіз соціального фактору, проведений у дослідженні, дає підстави для культурологічного розуміння суті таланту та його взаємообумовленості із соціокультурним середовищем.

Підкреслюється, що вплив соціального оточення митця (родина, вчителі, музиканти, що визнавали обдарованість молодого таланту, та меценати, що сприяли початку його кар'єри виконавця) був не лише позитивним (як в дитячі роки), але й негативним (як у зрілі та літні роки), коли Е. Корнгольд не відчував ані підтримки, ані зацікавленості у своїй творчості з боку соціуму.

У підрозділі 2.3 «Динаміка розвитку професійних орієнтирів музиканта: від вроджених задатків до таланту» репрезентовано шлях розвитку обдарованості Е. Корнгольда — від найперших задатків і здібностей і до всебічного розкриття його унікального та багатобічного таланту.

Положення про неординарність творчої особистості Е. Корнгольда передусім полягає в тому, що його здібності проявилися майже одночасно у декількох сферах музичної діяльності та розвивалися паралельно і дуже стрімко. Культурологічною значущою є така характерна особливість таланту митця, як уміння синтетично поєднувати ці види діяльності, переносити досвід з одного виду на інший, відтак збагачуючи свій особистий творчий досвід та досягаючи високих результатів у кожному окремому напрямі музичної діяльності. Означене є свідченням та проявом високої обдарованості і культури розкриття таланту митця.

Запропоновано періодизацію життєвого та творчого шляху Е. Корнгольда: «віденський» (з 1907 р., після написання кантати «Золото», до 1934 р., який ознаменувався початком роботи в Голівуді над комедією «Сон літньої ночі») та «американський» (відповідно, з 1934 р. і до кінця життя). Означені періоди окреслюються такими рисами, як «топос» і «час культури», а також відрізняються один від одного не лише географічно, а й якісно — у культурних хронотопах.

Відштовхуючись від положень українських культурологів щодо «інтенсивності життя», «життєвого світу людини», «насиченості психологічного часу», творче життя Е. Корнгольда не тільки «відрефлексоване», а й показано його співвіднесеність із соціально-психологічними умовами конкретного історико-культурного простору.

Доведено, що духовна насиченість, культурна щільність творчого життя митця дозволила йому професійно працювати у різних музичних жанрах і внести чимало авторського у становлення класичного саундтреку, співпрацюючи з кінематографістами Голівуду протягом тридцятих років ХХ ст. Саме тоді проявилось новаторство творчості Е. Корнгольда, його оригінальне бачення сутності та потенціалу кіномузики у майбутньому.

Третій розділ «Інкультурація таланту Еріха Корнгольда в особистісних і культур-діалогічних вимірах творчості» складається з трьох підрозділів і присвячений вивченню особистісного фактору розвитку обдарованості, який набуває соціокультурного значення.

У підрозділі 3.1 **«Культурна самосвідомість митця: від самоусвідомлення до самоствердження в художніх пошуках»** з'ясовано доцільність використання терміну «вундеркінд» до постаті митця у дитячі роки та правомірність порівняння таланту Е. Корнгольда та В. А. Моцарта, на якому наголошували як сучасники композитора, так і теоретики другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Щодо особистісних вимірів творчості, є всі підстави вважати, що талант Е. Корнгольда спирався на потужні успадковані задатки, серед яких — рання схильність до занять музикою, абсолютний слух, почуття ритму, феноменальна музична пам'ять, видатні вокальні дані, виконавська майстерність, композиторські та диригентські здібності. Спадковий фактор обдарованості митця підтверджують неабиякі музичні здібності як його найближчих родичів (батько Ю. Корнгольд та мати Ж. Вітровські-Корнгольд, що мали багатобічні виконавські здібності), так і дальніх родичів (пращур по материнській лінії — М. Маречек, що був скрипалем, композитором та диригентом, а також єдинокровний брат батька Едуард Корнгольд-Корнау — актор). Окрім того, вірогідним є і наслідування прямими нащадками митця його музичних здібностей (молодший син Дж. Корнгольд — музичний продюсер, онука К. Корнгольд — скрипалька).

В процесі дослідження «культурографії» таланту Еріха Корнгольда проаналізовано логіку понять, якими оперує англійський мистецтвознавець Б. Керролл, відновлюючи поступальний розвиток обдарованості митця: «prodigy» — «wunderkind» — «wunderadolescent» — «доросла зрілість». З'ясовано, що наведені поняття здатні розкрити особливості розвитку феномену таланту даного митця. Однак, варто відзначити і особистісний фактор — усвідомлення власних інтересів, здатність до самореалізації, напружену працю, відкритість до нових ідей, готовність ставити і вирішувати нестандартні завдання, постійну активну діяльність митця у різних сферах. Саме цей фактор таланту забезпечив його саморозвиток, появу нових здібностей і навичок, які, у свою чергу, сприяли інтелектуальному, естетичному та професійному розвитку митця, а також інкультурації його таланту.

У підрозділі 3.2 **«Реалізація таланту Еріха Корнгольда в європейсько-американському культурному діалозі»** наголошено, що життя і робота віденця Е. Корнгольда у Голівуді стимулювали поглиблення європейсько-американського культурного діалогу в першій половині ХХ ст. З'ясовано унікальність та неповторність таланту композитора, адже, наряду із широко відомими, характерними для багатьох талановитих особистостей, рисами характеру та особливостями життєвого і творчого шляху, він має індивідуальні ознаки інкультурації. Серед таких ознак розглянуто наступні: 1) митець Е. Корнгольд вважається самоучкою, адже становленню його як талановитої особистості, чії здібності визнавали не лише в Австрії, але й у інших країнах Європи та у Сполучених Штатах Америки, передували лише два роки навчання композиції із

Р. Фучем та три роки вивчення решти дисциплін в А. Цемлинського; 2) музичний стиль, особливості якого полягають в органічному поєднанні «романтичної» епохи із новаторськими прийомами та засобами музичної виразності; 3) внесок композитора у становлення класичного саундтреку.

Наголошується, що Е. Корнгольд передбачив майбутнє для цього нового музичного жанру, адже для розвитку кіноматеріалу взагалі стало реформою розуміння митцем музичного супроводу як самостійного та навіть самодостатнього жанру, який виконує не лише ілюстративну функцію, супроводжуючи зображення на екрані. Саме завдяки цьому баченню автономності кіномузики від візуальної картини композитор зміг культур-діалогічно збагатити її засобами минулої епохи (симфонічність, система лейтмотивів, розвинутий тематизм, багата інструментовка та ін.) та, реалізуючи свою ідею саундтреку як «опери без співу», створити новий музичний жанр, що розглядається багатьма теоретиками як аналог симфонічної поеми.

Визначено культур-діалогічні виміри творчості композитора: синтез наслідування як культурно-мистецької ретроспективи в минуле та активного застосування митцем новітніх музичних тенденцій як у «віденському», так і в «американському» періодах творчості; поява авторського саундтреку як результат унікального культур-діалогічного мислення митця-європейця на американських теренах; в культур-діалогічному аспекті взаємовплив та взаємодія в творчості Еріха Корнгольда жанру саундтреку, що збагатився за рахунок використання надбань класичної музики, та основних жанрів класичної музики, що, у свою чергу, увібрали в себе кращі риси кіномузики.

Показано, що творчість Е. Корнгольда, яка мала значний успіх й визнання на європейських теренах протягом 20–30-х років, внаслідок вимушеної еміграції композитора у США, зіграла роль «пластичного моста» між європейською та американською музичними культурами. Е. Корнгольду вдалося збагатити обопільно важливий діалог культур, який привів до взаєморозвитку світових музичних традицій.

Підрозділ 3.3 «Творчо-професійний феномен Еріха Корнгольда: талант чи геній?» містить аналіз та систематизацію згадок сучасників композитора та митців і теоретиків другої половини ХХ — початку ХХІ ст. з метою виявлення у науковому доробку наведеного періоду основних тенденцій до розуміння феномену таланту Е. Корнгольда та процесу інкультурації його творчості.

Виявлено, що, окрім традиційних характеристик, що використовуються задля оцінки творчості Е. Корнгольда — симфонічність, тональне забарвлення, відчуття форми, музична винахідливість — музиканти-виконавці відзначають ранній розвиток здібностей та ранню появу майстерності австрійського композитора. Аналіз географії розповсюдження творів композитора дозволяє зробити висновок про те, що вже у тринадцятирічному віці ім'я Е. Корнгольда було відомим не лише в Європі (Берлін, Брно, Гамбург, Дрезден, Кельн, Лейпциг, Лондон, Мюнхен, Прага та ін.), але й у США (Бостон, Нью-Йорк, Пітсбург, Філадельфія, Чикаго), що свідчить про трансатлантичне визнання творчості австрійського митця.

Підсумовано, що у свідченнях музичних теоретиків та відомих музикан-

тів підняте широке коло питань щодо феномену Е. Корнгольда: визначення джерел його унікальної обдарованості, специфіки творчого процесу та взаємозв'язку життєвого і творчого шляху в «культурографії таланту». Однак, варто зауважити, що теоретики так само, як і виконавці, значну увагу приділяли і суто музикознавчим питанням, а саме: особливості музичного стилю, новаторські риси, властиві творам Е. Корнгольда, характеристика його інструментовки, тематичного плану і т. ін.

У контексті вивчення ролі митця у національній та світовій музичній культурі загострено питання щодо визначення статусу обдарованості австрійського композитора, враховуючи певні критерії, прийняті сучасною гуманітаристикою: ранг таланту чи геніальності? Виявлено фактори, що дають право розглядати творчу спадщину митця як національне надбання (критерій таланту), з потенційними можливостями руху до загальносвітового визнання (критерій геніальності). Показано, що трагічні історико-політичні події першої половини ХХ ст. загальмували та деформували творчий розвиток Е. Корнгольда, не давши можливості повноцінно реалізувати весь свій творчий потенціал у всебічній інкультурації таланту.

ВИСНОВКИ

Культурологічний аналіз феномену таланту, здійснений на матеріалі життя і творчості Е. Корнгольда, дозволяє концептуалізувати дослідження проблематики таланту в сучасній гуманітаристиці — від психології і педагогіки до естетики і мистецтвознавства. З одного боку, культурологічний дискурс дає змогу систематизувати теоретичні напрацювання стосовно сутності та особливостей прояву «сходинок обдарованості» від задатків до геніальності, показати методологічну доцільність їхнього категоріального застосування в процесі дослідження природи таланту австрійського митця. З іншого боку, такий підхід дає можливість розкрити особистісні й культур-діалогічні особливості творчої індивідуальності композитора, простежити шлях зародження й формування його унікального таланту в процесі інкультурації творчості. На основі проведеного дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки.

1. Систематизовано джерелознавчу базу щодо творчих здібностей людини, з наголосом на феномені таланту; виявлено низку теоретичних позицій, спираючись на які, розглянуто життєво-творчий шлях та інкультурацію таланту Е. Корнгольда. В роботі з позицій культурологічного підходу детально проаналізовано головні з них і аргументовано необхідність подальшого вивчення означеної проблематики в культурологічному дискурсі, адже жодна з існуючих наукових концепцій не дозволяє охопити талант чи геніальність як цілісний феномен.

2. Запропоновано уточнене визначення поняття «талант»: *талант* — комплекс задатків, здібностей та психологічних якостей, що, розвиваючись за наявності сприятливих соціокультурних та політико-історичних умов, дозволяє особистості успішно та творчо виконувати певний вид діяльності, створюючи продукти, що відзначаються оригінальністю та новизною. Вагомим чинником у

процесі формування творчої особистості Е. Корнгольда та особливостей його характеру є «топос таланту» (Словаччина-Австрія), який визначено як гео- та соціокультурне середовище, в якому ріс та виховувався композитор. В ході аналізу «культурографії» (культурний простір, родинне середовище, умови виховання та ін.) таланту митця зазначено, що саме завдяки різнобічному таланту та певним особистісним якостям інкультурація творчості Е. Корнгольда в «американському» періоді відбулася через діалог європейської та американської культур.

3. Обґрунтовано значення методу біографізму як найбільш об'єктивного чинника реконструкції життєвого і творчого шляху митця. Вживаючи «біографізм» як узагальнююче поняття, в дисертації відтворено його модифіковані форми, на які спирається сучасна українська гуманітаристика, обґрунтовуючи специфіку культурологічного підходу. У зв'язку з цим феномен Е. Корнгольда — дитини-вундеркінда — розглянуто в контексті «культурографії» його родини, передусім, підкреслено роль батька композитора і виявлено єдність та спадкоємність руху наступних чинників: «спадкові — вроджені — набуті», що в подальшому сформували талант митця.

4. Зроблено порівняльний аналіз інтерпретацій понять «задатки», «здібності», «обдарованість», «талант», «геніальність» у роботах вітчизняних та зарубіжних теоретиків, виокремлено фактори впливу на їхній розвиток, виявлено спільні тенденції в їхньому трактуванні різними гуманітарними науками. В дослідженні згадані поняття розуміються наступним чином: *вроджені задатки* — це анатомо-фізіологічні особливості індивідуума, які сформовані на момент народження дитини; *набуті задатки* — інтелектуальні, особистісні (або психологічні) та духовні особливості, що формуються під дією зовнішніх (соціокультурних) та внутрішніх (особистісно-біологічних) факторів; *здібності* — це фізіологічні, психологічні та інтелектуальні якості, що є умовами успішного виконання особистістю однієї або декількох видів діяльності, сприяючи подальшому її розвитку у всіх сферах активності.

Поняття «обдарованість» є, з одного боку, узагальненим визначенням перспективи творчого розвитку особистості від задатків і до найвищого рівня — геніальності. З іншого боку, обдарованість є наступною, після задатків та здібностей, «сходиною» розвитку творчих можливостей, що включає в себе психологічні, біологічні якості та якості інтелекту, що виражаються у формуванні комплексу певних здібностей (загальних та спеціальних). Талант та геніальність розглядаються як найвищі рівні розвитку обдарованості, відрізняючись за масштабом значущості результатів, досягнутих творчою особистістю. Ці результати оцінюються як національне надбання (у випадку талановитої особистості) або загальнолюдське (у випадку геніальної). Вони розрізняються також за широтою прояву: талановита особистість, зазвичай, представляє унікальні продукти діяльності в одній сфері, тоді як для геніальної характерна реформаторська діяльність у декількох сферах.

5. Виокремлено ті неоднозначні життєві і творчі ситуації, які сприяли становленню та інкультурації таланту композитора, але в дослідницькому просторі, що формується сьогодні навколо спадщини Е. Корнгольда, залишаються

недостатньо вивченими та аргументованими. Простежено розвиток культурної самосвідомості митця, що став можливим завдяки руху від усвідомлення своїх музичних (виконавських та композиторських) здібностей, появи потреби творчої самореалізації через розкриття свого евристичного потенціалу та потреби самовдосконалення як на особистісному, так і на творчому рівні. В результаті самоусвідомлення себе як митця та непересічної особистості Еріх Корнгольд пройшов шлях до самоствердження та самовизначення як талановитий музикант та творець-новатор, котрий в одній зі сфер своєї діяльності випередив свою історичну та культурну добу.

6. З позицій культурологічного підходу виявлено та досліджено музичну специфіку прояву таланту Е. Корнгольда, а саме: 1) особливість його музичного стилю, що полягає у діалогічному поєднанні надбань минулого із новаторськими прийомами й засобами музичної виразності; 2) внесок композитора у становлення класичного саундтреку та передбачення перспектив цього жанру; 3) вміння втілити власну ідею саундтреку як «опери без співу» у життя та створення нового жанру за рахунок використання засобів минулої епохи (симфонічність, система лейтмотивів, розвинутий тематизм).

7. Підкреслено роль Е. Корнгольда у збагаченні та поглибленні діалогу між європейською та американською моделями культурного розвитку. Показано, що талант митця, його високий професіоналізм, толерантність, дозволили йому — на відміну від інших емігрантів з Європи — адаптуватися до американських культурних традицій та розвинути їх за рахунок створення саундтреку — нового музичного жанру. В процесі детального аналізу свідчень теоретиків та музикантів-виконавців різних поколінь виявлено фактори, що дають основу розглядати творчу спадщину митця як національне надбання (критерій таланту). Водночас підкреслено драматичність творчої долі митця, яка не дозволила повною мірою використати його професійний потенціал: емігрувавши у США (1939 р.), Е. Корнгольд був вимушений відмовитись від роботи у жанрах серйозної музики та опанувати специфіку роботи на кіностудії в якості композитора — автора саундтреку.

Здійснене дослідження не вичерпує актуальності інших аспектів порушеної проблеми, зокрема — у контексті проблеми діалогу культур, — культуротворчої ролі європейських митців на теренах США у 30–50-ті роки ХХ ст., у тому числі й у становленні кіномистецтва Голівуду, де працювало чимало видатних європейських митців (Е. Корнгольд, Г. Манн, М. Рейнгардт, М. Штайнер та ін.). У подальших дослідженнях феномену таланту доцільним є порівняльний аналіз, в контексті проблеми феномену таланту, творчості Е. Корнгольда та видатних українських композиторів сучасності: В. Сильвестрова (1937), М. Скорика (1938) та Є. Станковича (1942), адже феномен таланту та творчі шляхи названих митців мають певні «точки перетину» із творчістю Е. Корнгольда, пов'язані із роботою у жанрі саундтреку (Е. Корнгольд — В. Сильвестров), жанровими уподобаннями (Е. Корнгольд — М. Скорик та Є. Станкович). Також цілком виправданим буде і вивчення впливу соціокультурного фактору та історично-політичних умов на творчість названих українських композиторів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Ляшенко Л. Життя та творчість Еріха Корнгольда (до проблеми становлення творчої особистості) // Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство: збірка статей. Київ, 2012. Вип. 42. С. 209–219.
2. Ляшенко Л. Природа таланту як теоретична проблема (на матеріалі аналізу творчості Е. Корнгольда) // Київське музикознавство: збірка статей. Київ, 2013. Вип. 46. С. 17–26.
3. Ляшенко Л. Творчість Е. Корнгольда в контексті питання природи таланту // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ: Міленіум, 2013. № 1. С. 131–135.
4. Ляшенко Л. Універсум Еріха Корнгольда // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. XXX. С. 162–169.
5. Ляшенко Л. «Загальні» та «спеціальні» здібності Е. Корнгольда: в контексті проблеми про природу таланту // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ: Міленіум, 2013. № 4. С. 101–106.
6. Ляшенко Л. Л. Ім'я Еріха Корнгольда у згадках сучасників та у науковому доробку: до проблеми природи таланту // Культурологічна думка: щорічник наук. праць. Київ: Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2016. С. 119–124.

Стаття у науковому фаховому виданні України, включеному до міжнародних науково-метричних баз

7. Ляшенко Л. Роль батька у вихованні Еріха Корнгольда: до проблеми природи таланту // Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. Київ: Міленіум, 2015. Вип. II (5). С. 84–88.

Статті у зарубіжних виданнях

8. Ляшенко Л. Эрих Корнгольд: основные вехи жизни и творчества // Израиль XXI: музыкальный журнал. 2013. № 40. URL: <http://21israel-music.com/Korngold.htm> (дата звернення: 9.09.2014).
9. Ляшенко Л. Теории гениальности: сущность и классификация // Электронное научное издание Аналитика культурологии. 2015. № 3 (33). URL: <http://www.analiculturolog.ru/journal/archive/item/2077-теории-гениальности-сущность-и-классификация.html> (дата звернення: 13.09.2017).

Публікації у інших наукових виданнях та збірниках матеріалів конференцій

10. Ляшенко Л. Творчість Еріха Корнгольда: новий метод створення саундтреків // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: збірник наукових статей. Харків, 2013. Вип. 38. С. 113–122.

11. Ляшенко Л. Художня обдарованість та її риси на прикладі творчості Е. Корнгольда (в контексті вивчення проблеми природи таланту Е. Корнгольда) // Тези XV міжнародної науково-практичної конференції «Молоді музикознавці України» (3–5 січня 2013 року). Київ, 2013. С. 92–94.

12. Ляшенко Л. Природа таланту Еріха Корнгольда: культурологічний аспект // Видатні особистості в контексті сучасних мистецьких практик: зб. матеріалів IV Всеукраїнської науково-творчої конференції, присвяченій видатній українській актрисі М. К. Заньковецькій (23 квітня 2013 року). Київ: НАКККіМ, 2013. С. 25–27.

13. Ляшенко Л. «Загальні» та «спеціальні» здібності Е. Корнгольда (в контексті проблеми природи таланту) // Тези XV міжнародної науково-практичної конференції «Молоді музикознавці України» (8–10 січня 2014 року). Київ, 2014. С. 88–91.

14. Ляшенко Л. Природа таланту та геніальності як проблема культури (на прикладі життєвого та творчого шляху Вольфганга Амадея Моцарта та Еріха Вольфганга Корнгольда) // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: матеріали конф. (м. Одеса, 03–04 квітня 2015 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 125–128.

15. Ляшенко Л. Л. Спадковість як фактор розвитку обдарованості Е. Корнгольда // Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття: зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф. (Київ, Одеса, 28–30 квітня 2015 року). Київ: НАКККіМ, 2015. С. 284–286.

16. Ляшенко Л. Л. Фактори розвитку обдарованості: до проблеми природи таланту // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету — 2016», 20–21 квіт. 2016 р.: матеріали доповідей та виступів / редкол.: А. Є. Конверський та ін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. Ч. 5. С. 187–189.

17. Ляшенко Л. «Талант» та «геніальність»: до проблеми інтерпретації понять // Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу: зб. тез доповідей Всеукраїнської наук.-теорет. конф. (2–3 червня 2016 року). Київ: ІК НАМ України, 2016. С. 74–75.

АНОТАЦІЯ

Ляшенко Л. Л. Феномен таланту в культурологічному дискурсі (на матеріалі життя та творчості Еріха Корнгольда). — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури» (культурологія). — Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. — Київ, 2018.

У дисертації вперше в українській культурології досліджено феномен таланту композитора Е. Корнгольда, з'ясовано роль соціального, біологічного, соціобіологічного та особистісного факторів у становленні таланту митця в культурному соціумі. У роботі простежено історію розвитку ідей про сутність таланту та «сходинок обдарованості».

Спираючись на один із засадничих методів культурології — «біографізм», — відтворено картину життєвого та творчого шляху Е. Корнгольда. Введено у науковий обіг новий фактологічний матеріал стосовно особливостей життєвого та творчого шляху митця та конкретних соціокультурних, біологічно-спадкових та особистісних чинників його таланту. Талант Е. Корнгольда представлений як складне явище, що має як універсальні ознаки, так і специфічні, які і створюють його унікальну та неповторну природу.

Наголошено на доцільності розгляду творчої діяльності віденського композитора як такої, що стимулювала поглиблення європейсько-американського культурного діалогу в першій половині ХХ ст. Вивчено особливості роботи композитора у класичних жанрах та саундтреку та простежено його внесок у їхній розвиток.

Виявлено фактори, що дають право розглядати творчу спадщину митця як національне надбання (критерій таланту) з потенційними можливостями руху до загальносвітового визнання (критерій геніальності).

Ключові слова: Еріх Корнгольд, феномен таланту, вундеркінд, обдарованість, геніальність, топос таланту, культурографія таланту, біографізм, фактори обдарованості, діалог культур.

АННОТАЦИЯ

Ляшенко Л. Л. Феномен таланта в культурологическом дискурсе (на материале жизни и творчества Эриха Корнгольда). — Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 «Теория и история культуры» (культурология). — Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, Министерство культуры Украины. — Киев, 2018.

В диссертации впервые в украинской культурологии исследован феномен таланта композитора Э. Корнгольда, определена роль социального, биологического, социобиологического и личностного факторов становления его таланта в культурном социуме. В работе изучена история развития идей о сущности таланта и «степеней одаренности».

Опираясь на один из основополагающих методов культурологии — «биографизм», — воссоздана картина жизненного и творческого пути Э. Корнгольда. Введен в научный обиход новый фактологический материал относительно особенностей жизненного и творческого пути Э. Корнгольда и конкретных социокультурных, биологически-наследственных и личностных факторов его таланта. Талант Э. Корнгольда представлен как сложное явление, которое имеет как универсальные черты, так и специфические, создающие его уникальную и неповторимую природу.

Подчеркнута целесообразность рассмотрения творческой деятельности венского композитора как такой, которая стимулировала углубление европейско-американского культурного диалога в первой половине ХХ ст. Изучены особенности работы композитора в классических жанрах и над саундтреками и проанализирован его вклад в их развитие.

Выявлены факторы, дающие право рассматривать творческое наследие мастера как национальное достояние (критерий таланта), с возможностями движения к общемировому признанию (критерий гениальности).

Ключевые слова: Эрих Корнгольд, феномен таланта, вундеркинд, одаренность, гениальность, топос таланта, культуурография таланта, биографизм, факторы одаренности, диалог культур.

SUMMARY

Lyashenko L. L. The Phenomenon of Talent in the Cultural Discourse (Based on the Course of Life and Creative Development of E. Korngold). — The qualification scientific work exercising one's rights as the manuscript.

A dissertation for obtaining an academic degree of candidate of cultural science in specialty 26.00.01 «Theory and History of Culture» (cultural science). — The National Academy of Culture and Arts Management, Ministry of Culture of Ukraine. — Kyiv, 2018.

The dissertation for the first time in Ukrainian culture science researches the phenomenon of talent of the composer E. Korngold. It clarifies the role of social, biological, sociobiological and personal factors in the development of talent of musician in cultural society, and traces the history of ideas concerning the «Steps of gift».

Relying on one of the fundamental methods of cultural science — «biographism», the course of life and creative development of E. Korngold is reconstructed. Thus, the theories of well-known psychologists and psycho-analysts (C. Lombroso, S. Freud, A. Adler, N. Yejnish, C. Eliacheff, E. Erikson, M. Klein, A. Freud) are analyzed to discover the expediency of culturological use of them for the study of figure of E. Korngold. In the process of reconstruction of the course of life and creative way of the musician who has not had mental or physical defects, there is justified the use of pathographical method (S. Freud) since it is possible to talk of a «moral injury» which become apparent after return of the artist from emigration when he was fully forgotten on the motherland.

New facts are put into scientific circulation which concern features of the course of life and creative development of E. Korngold, as well as specific sociocultural, biologically inherited and personal factors of his talent which can become a soil for subsequent researches of personality of the artist.

The powerful role of sociocultural factor which caused irrefutable influence on formation of creative personality of the artist was determined by means of an analysis of social, cultural, historical and political situation of that time. The role of «micro-environment» (family) and «macro-environment» (European society and American society) in formation of talent of E. Korngold was differentiated. It is also marked the importance of «topos of talent» of the artist (Slovakia-Austria) — as geo- and sociocultural environment — that directly influenced formation of the character of creative personality and features of talent of composer. The analysis of «macro-environment» made in research proved to be a ground for the culturological understanding of essence of talent and its interconditionality with the sociocultural environment. The complexity and ambiguousness of interrelations «Korngold — society» was emphasized.

The talent of E. Korngold is presented as a complex phenomenon that has both the universal and specific features which make it unique and inimitable. In the context of study of the personal factors of Erich Korngold's works the idea of the artist's personality is supplemented with the analysis of features of his identity — phenomenal memory, fantasy, imagination, capability to work, independence from the position of the others, emotional perception, intuition, originality, a need for a novelty, charismatic personality and others. It was fixed that the talent of Austrian composer was founded on the powerful inherited *abilities* among which were early propensity to practicing music, absolute pitch, sense of rhythm, phenomenal musical memory, vocal ability, ability to play the piano, composer's and conductor's qualities.

The work emphasizes the expediency of considering creative activity of Erich Korngold as such that had stimulated deepening of European-American cultural dialogue in the first half of the 20th century. The features of composer's work in classic genres and with soundtrack are studied and his contribution to their development is traced.

It is emphasized that Viennese composer foresaw the future for soundtrack, since due to his vision of all-adequacy and autonomy of musical accompaniment from a visual picture the composer was able to culture-dialogically enrich this picture by means of past epoch (symphonism, system of leitmotifs, developed thematically, rich orchestration and others) and incarnate his own idea of soundtrack as «opera without singing» to create a new musical genre which is considered by many theorists as an analogue of symphonic poem.

The analysis and systematization of mentions of composer's contemporaries, artists and theorists of the second half of the 20th — beginning of the 21st century was carried out with the purpose to discover in scientific works of that period the basic tendencies for understanding the development of the phenomenon of talent of Erich Korngold and process of inculturation of his creative work leads to the following conclusions: transatlantic acknowledgement of creative work of the Austrian artist is proven, because as early as at the age of thirteen the name of Erich Korngold was known not only in Europe, but also in the United States of America. Music theorists and well-known musicians pose in their arguments a wide circle of questions concerning the phenomenon of Viennese wunderkind, namely: defining of sources of his unique gift, specific character of his creative process and interconnection of his course of life and creative work in «culturography of talent» and purely musicological questions such as features of musical style and innovative traits peculiar to works of Austrian composer, description of his orchestration, thematic plan, etc.

It was put on the question of the definition of status of E. Korngold's gift taking into account the certain criteria adopted by modern social sciences: a rank of talent or a rank of genius? There were found factors which give a right to view the creative inheritance of the artist as a national acquisition (a criterion of talent) with potential possibility of gradual evolution to world acknowledgement (a criterion of genius).

Key words: Erich Korngold, the phenomenon of talent, wunderkind, gift, genius, topos of talent, culturography of talent, the method of biographism, factors of gift, the dialogue of cultures.

Підписано до друку 19.03.2018. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік. вид. арк. 0,9. Зам. 33. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011